

Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych

**RAPORT Z BADAŃ DOTYCZĄCYCH
ZATRUDNIENIA I SYTUACJI EKONOMICZNEJ
W ZAKŁADACH PRACY CHRONIONEJ
W 2000 ROKU**

*opracowano
w WYDZIALE ZADAŃ USTAWOWYCH, BADAŃ I ANALIZ*

WARSZAWA, WRZESIEŃ 2001

Spis Treści:

Wprowadzenie.....	3
Charakterystyka i cel badań.....	4
Analiza zebranych informacji z ankiet	6
Wnioski	11
Spis tabel.....	12
Tabele.....	14
Literatura.....	27

Wprowadzenie

W tym roku minęło 10 lat, odkąd stworzone zostały ustawowe warunki rehabilitacji zawodowej i społecznej w naszym kraju. Ten dość krótki, jak na historię rozwoju pomocy osobom niepełnosprawnym w Polsce okres czasu, charakteryzował się dość jednolitymi warunkami, w jakich przyszło funkcjonować zakładom pracy chronionej oraz pracownikom niepełnosprawnym, którzy w tych przedsiębiorstwach znaleźli zatrudnienie. W ostatniej dekadzie podstawowa ustawa dotycząca rehabilitacji zawodowej i społecznej zmieniła się gruntownie raz w 1997 roku. Jest to akt prawny, który między innymi reguluje podstawy działalności zakładów pracy chronionej.

Ostatnie dwa lata przyniosły zmiany polegające na konsekwentnym ograniczaniu ulg oraz przywilejów, jakie posiadają ZPCh z racji zwiększonego ryzyka związanego z zatrudnieniem osób niepełnosprawnych. Są to przede wszystkim działania prawne związane z ograniczaniem ulg podatkowych, w tym związanych z podatkiem VAT oraz podatkiem dochodowym. Wywołują one obecnie wyraźne niezadowolenie środowisk właścicieli ZPCh oraz pracowników w tych zakładach, którzy obawiają się masowych zwolnień w związku z pogarszającą się sytuacją ekonomiczną. Przejawem zamieszania w sprawach związanych z rynkiem chronionym są niekorzystne zmiany w liczbie zakładów pracy chronionej, jakie można zaobserwować od 1999 r. Spadała wówczas dynamika wzrostu liczby zakładów oraz osób w nich zatrudnionych. Jeszcze przed rozpoczęciem tegorocznych badań ZPCh dochodziły sygnały o złym stanie rynku chronionego w Polsce oraz wyraźnym zmniejszeniu liczby zakładów, które albo zbankrutowały, albo straciły status zakładu pracy chronionej. Pojawiające się często niepokojące sygnały z otoczenia rynku wywołują potrzebę uzyskania nowych, wiarygodnych informacji o zakładach pracy chronionej. Temu służą właśnie badania rynku prowadzone co roku przez Państwowy Fundusz Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych. Przeciwnicy i zwolennicy ograniczania przywilejów i ulg nie mogą w dyskusji nad przyszłością rynku chronionego sięgać po hasła bez znajomości faktów. A tylko analiza zjawisk oparta o zweryfikowane informacje może określić skalę zjawisk i tylko wtedy podejmowane decyzje można uznać za racjonalne, ponieważ dotyczą faktów. W innym razie polityka wobec osób niepełnosprawnych będzie nieskuteczna, zaś publiczne pieniądze zastaną w dużej mierze zmarnowane.

Państwowy Fundusz Rehabilitacji, oprócz wszystkich ważnych zadań ustawowych, prowadzi analizy, których ważną część stanowią coroczne badania ankietowe zakładów. Są one źródłem wielu przydatnych informacji, a ich unikalny w skali kraju charakter pozwala je zaliczyć do podstawowych statystyk związanych z chronionym rynkiem pracy w Polsce. Obecne opracowanie przygotował Wydział Zadań Ustawowych, Badań i Analiz PFRON. Zebrane dane obejmują 2000 rok. Informacje, zebrane w ciągu 4 miesięcy badań ankietowych są ważnym źródłem informacji dla Funduszu w jego zadaniach, pozwolą również innym odbiorcom lepiej zorientować się w potrzebach środowiska osób niepełnosprawnych. Powinny być kolejnym, ważnym czynnikiem w dyskusji nad stanem oraz przyszłością polskiego modelu rehabilitacji zawodowej i społecznej w najbliższych latach.

Charakterystyka i cel badań

W bieżącym roku PFRON rozpoczął szóstą edycję badań ankietowych zakładów pracy chronionej. W kwietniu 2000 r. odbyła się wysyłka ankiet pocztowych do 3684 zakładów jako potencjalnie istniejących w tym okresie. Informacje o wymienionych zakładach pobrane zostały z bazy ewidencyjnej Funduszu pod koniec marca 2001 r. . Pierwszym celem była weryfikacja danych adresowych zakładów. W rezultacie wyeliminowane zostały zakłady, co do których wiadomo było, że nie istnieją, bądź utraciły status ZPCh. Wyniki badań pod względem skuteczności są zadowalające. Odsetek odpowiedzi na ankietę wyniósł 64,7%. Odpowiedzi udzieliło 2385 zakładów z 3684 potencjalnie istniejących (Tabela 1 i Tabela 2). Wziąwszy pod uwagę weryfikację adresów firm i ich statusów, wskaźniki te są nawet wyższe. Zainteresowanie badaniami było większe niż w latach poprzednich, przedsiębiorstwa chętnie udzielały odpowiedzi. Wysoka skuteczność badania pozwala na rozpatrywanie zebranego materiału w kontekście całej populacji ZPCh, aczkolwiek materiał nie został ze względów technicznych przeszacowany na całą zbiorowość (z tą częścią adresatów, która w badaniach nie uczestniczyła) i jest analizowany tylko w odniesieniu do zakładów, które odpowiedziały na ankietę. Nic jednak nie stoi na przeszkodzie, żeby Czytelnik samodzielnie oszacował interesujące go informacje.

Zagadnienia poruszane w badaniach można podzielić na cztery bloki tematyczne: dane ewidencyjne, zatrudnienie, wybrane aspekty finansowe funkcjonowania zakładów posiadających status pracy chronionej oraz dane na temat ich sytuacji ekonomicznej.

1. Dane ewidencyjne obejmowały informacje na temat formy prawnej zakładu, stanu organizacyjnego-prawnego, branż w których prowadzi działalność (wg PKD), daty uzyskania statusu ZPCh, oraz dane adresowe.
2. W dziale obejmującym zatrudnienie ujęte zostały informacje na temat wielkości zatrudnienia (w etatach i osobach) pracowników ogółem oraz niepełnosprawnych, także w podziale na grupy inwalidztwa i rodzaje schorzeń. Dla czytelności porównań z poprzednimi analizami ZPCh stopień niepełnosprawności podany jest w dalszej części według obecnie obowiązującej klasyfikacji (tj. według skali adekwatnej do wcześniej obowiązującej III-stopniowej dla grup inwalidzkich). Przedmiotem badań były m. in. wiek oraz wykształcenie pracowników zatrudnionych w zbadanej grupie ZPCh. Poruszone zostały także zagadnienia rotacji zatrudnienia w ZPCh.
3. W bloku finansowym znalazły się informacje na temat średnich miesięcznych wynagrodzeń brutto w 2000 r., obowiązkowych wpłat na PFRON oraz zaległości we wpłatach, dotacji ze środków Funduszu, a także szczegółowe informacje na temat zakładowego funduszu rehabilitacji (ZFR).
4. Dane o sytuacji ekonomicznej zakładów zgromadzone zostały na podstawie wypełnionych odpowiednich punktów formularza ankiety, zgodnych z obowiązującym w naszym kraju rocznym sprawozdaniem F02. Informacje pogrupowane zostały w taki sposób, by na ich podstawie możliwe było dokonanie analizy wskaźnikowej zakładów. Posiadana wiedza na temat zakładów pozwala na wyciągnięcie bardziej szczegółowych wniosków na temat tendencji na rynku pracy chronionej oraz występujących na nim zagrożeń.

5. Wzorem lat ubiegłych analizowano ogół zbadanych zakładów pracy chronionej (na potrzeby opracowania nazywany również sektorem ZPCh) oraz spółdzielczość inwalidzką, która odgrywała zawsze poważną rolę w rehabilitacji zawodowej i społecznej osób niepełnosprawnych.
6. Drobne nieścisłości, które mogą się pojawiać w niektórych tabelach są skutkiem braku kompletnych informacji w wybranych kategoriach ewidencyjnych lub finansowych oraz zaokrągleń, generowanych automatycznie przez arkusz kalkulacyjny. Ich wielkość nie ma wpływu na ostateczne wyniki obliczeń.

Badania tegoroczne dotyczyły zamkniętego okresu roku poprzedniego, z czego część danych zamieszczonych w tabelach zawiera informacje na dzień 31.12.2000 r., zaś w przypadku zjawisk o charakterze ciągłym - cały 2000 r.. Ze względu na analizę tylko tych zakładów, które odpowiedziały na ankietę, nie ma w tym opracowaniu bezpośrednich porównań liczbowych z badaniami poprzednimi. Założeniem obecnych badań ZPCh jest skupienie się na poszczególnych relacjach między danymi, rozpatrzenie wewnętrznej struktury prezentowanych zagadnień, co wydaje się ważniejsze niż proste przeszacowanie uzyskanych wielkości na rzeczywistą populację ZPCh, która istniała na koniec 2000 r. Ewentualne porównania z danymi z poprzednich badań prowadzonych przez Fundusz dotyczyć mogą zagadnień przedstawionych w układzie procentowym. W tym przypadku należy cofnąć się do poprzednich publikacji Funduszu i odnaleźć wybrane informacje.

W ramach tegorocznych badań dotyczących funkcjonowania zakładów pracy chronionej w Polsce w 2000 r. zgromadzone zostały również dane niezbędne do wydania kolejnej edycji Katalogu Zakładów Pracy Chronionej. Prezentacja, w formie książkowej oraz elektronicznej nastąpi prawdopodobnie jesienią bieżącego roku. Dane te również będą unikalnym i bardzo cennym materiałem, stanowiącym podstawę analizy jakościowej na temat zakresu działalności, poziomu technologicznego i organizacyjnego a także osiągnięć gospodarczych podmiotów tworzących sektor ZPCh.

Uwzględnienie wszystkich tematów w tegorocznych badaniach spowodowało, że stały się one bardzo dużym przedsięwzięciem pod względem organizacyjnym. Dane zbierane były przy pomocy dwóch kwestionariuszy:

1. ankieta Z-2001 - dane ewidencyjne, zatrudnienie, finanse i sytuacja ekonomiczna ZPCh
2. ankieta K-2001 - dane przeznaczone do katalogu ZPCh

Publikacja ma na celu przedstawienie podstawowych informacji o funkcjonowaniu zakładów w ubiegłym roku w takim układzie, by mógł on stanowić podstawę do pogłębionych analiz własnych Czytelnika, w zgodzie z jego potrzebami i zainteresowaniami. Zdefiniowanie odpowiedzi na pytania o zakres wpływu zmian legislacyjnych oraz ogólnej sytuacji gospodarczej kraju na bieżące funkcjonowanie ZPCh jest możliwe tylko w odniesieniu do posiadanych informacji. Szczególnym zadaniem opracowania na podstawie badań ZPCh jest wyznaczenie aktualnych tendencji rozwoju rynku chronionego oraz występujących na nim zagrożeń. Należy wyrazić nadzieję, że materiał stanie się istotnym narzędziem w rękach podejmujących decyzje zarówno w wymiarze strategicznym (ustawodawstwo) jak i w bieżącej pracy zarządów i właścicieli przedsiębiorstw oraz administracji państwowej i samorządowej.

Analiza zebranych informacji z ankiet

1. W ubiegłym roku nastąpiły wyraźne zmiany w dynamice liczby zakładów pracy chronionej w Polsce. W badaniach aktywnie uczestniczyło 2385 zakładów pracy chronionej czyli 64,7% wszystkich podmiotów, do których w kwietniu 2001 wysłano ankietę pocztową. W kategorii geograficznego rozmieszczenia przedsiębiorstw największy odzew uzyskano z województwa podkarpackiego (79,5%), najmniejszy – z województwa zachodniopomorskiego (58%) (Szczegóły: Tabela 1) . Pod względem formy prawnej na ankietę odpowiedziały wszystkie spółki komandytowe (5 zakładów), a oprócz nich wysoki wskaźnik skuteczności badania dotyczył spółdzielni (76,9%) oraz spółek akcyjnych (76,3%). Najmniejsze zainteresowanie badaniami wykazały zakłady z kategorii „innej” formy prawnej (57,3%). Szczegółowe informacje na ten temat prezentuje Tabela 2.
2. Wśród zbadanych zakładów największy odsetek stanowiły firmy prowadzone przez osoby fizyczne (31,7%), spółki z ograniczoną odpowiedzialnością (24,7%) oraz spółki cywilne (21,6%). Odsetek zbadanych spółdzielni ukształtował się na poziomie 14,8% (Tabela 3).
3. W ramach Polskiej Klasyfikacji Działalności największy odsetek zakładów zajmował się handlem hurtowym i detalicznym. Było to przeszło 20,5% wszystkich zbadanych przedsiębiorstw. Kolejne ważniejsze grupy to produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych (12,9%) oraz obsługa nieruchomości i wynajem (10,2%), a także produkcja artykułów spożywczych i napojów (9,1%). 131 zakładów nie zostało zakwalifikowanych do żadnej grupy. Jest to istotny, 5,5%-owy odsetek. Szczegóły zawiera Tabela 4.
4. Uzyskiwane statusy zakładów pracy chronionej na przestrzeni 10 lat są miarą aktywności rynku chronionego, który apogeum zainteresowania osiągał w latach 1997-1999. Rok ubiegły przyniósł spadek zainteresowania rynkiem chronionym w Polsce ze strony potencjalnych pracodawców, co jest bezpośrednim skutkiem wprowadzanych konsekwentnie zmian funkcjonowania ZPCh, które ograniczyły wyraźnie korzyści osiągnięte przez ZPCh. Status pracy chronionej uzyskały w 2000 r. zaledwie 82 firmy, co jest mizernym rezultatem przy 631 podmiotach w 1999 roku (Tabela 5).

Poziom zatrudnienia w zakładach pracy chronionej w 2000 r. podlegał zróżnicowaniu w zależności analizowanej formy prawnej. Ogółem zatrudnionych w sektorze ZPCh było 281 898 osób, z czego 165 844 osoby to pracownicy niepełnosprawni (

5. Tabela 6). Osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności było 6 088, z lekkim – 109 989. Odsetek wynosi tutaj odpowiednio 3,7% oraz 66,3% (Tabela 7). Zarówno w kategoriach ogólnych jak i osób niepełnosprawnych, pracownicy ZPCh to zdecydowanie mężczyźni. Odsetek pracujących kobiet jest zdecydowanie mniejszy, a jego przyczyny tkwią w wadliwym prawie pracy, które nie zachęca pracodawców do ich zatrudniania.
6. Spółdzielnie, z racji swej historycznie dużej roli w wypełnianiu zadań związanych z rehabilitacją zawodowo-społeczną są ważnym segmentem rynku chronionego i w każdym opracowaniu dotyczącym ZPCh traktowane są z dużą uwagą. Poziom zatrudnienia w spółdzielczych ZPCh wyniósł w ubiegłym roku 76 559 osób z czego 52 506 pracowników stanowiły osoby niepełnosprawne (Tabela 8). Bardziej wyrównane niż wśród ogółu ZPCh relacje dotyczą kategorii płci, lecz i tutaj przewaga

zatrudnionych mężczyzn jest wyraźna (Tabela 9). Większy jest tam także odsetek osób ze znacznym stopniem niepełnosprawności (4,4% wszystkich zatrudnionych w spółdzielniach niepełnosprawnych). Zauważyć należy jednak, że spółdzielnie zatrudniają większy procent osób z lekkim upośledzeniem (o 2,1 pkt. wyższy niż w całym sektorze ZPCh).

7. Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych wskazują na dużą rolę spółdzielczości inwalidzkiej w kategorii ilości niepełnosprawnych osób zatrudnionych w tych zakładach. Wszystkie wskaźniki zatrudnienia w spółdzielniach są wyższe niż w całym sektorze (Porównaj: Tabela 10 oraz Tabela 11). Ze względu na fakt, iż w poprzednich tego typu badaniach wskaźniki zatrudnienia spółdzielczości były zbliżone, można potwierdzić stabilizację wewnętrznej struktury kadrowej w tych zakładach. Dzieje się tak, mimo pesymistycznych zapowiedzi drastycznego spadku zatrudnienia w ZPCh. Są to jednak wskaźniki zbyt statyczne, by na ich podstawie uważać sytuację spółdzielczości za dobrą.
8. O tym, jaka jest dynamika zatrudnienia przekonać się można z analizy rotacji zatrudnienia, do której uzyskano szczegółowy materiał z badań. Ogółem w 2000 r. przyjęto do pracy 102 688 osób, natomiast zwolniono 100 943 (Tabela 12). 61 887 przyjętych do pracy to niepełnosprawni, a zwolnionych zostało 59 027 osób (Patrz również: Tabela 12). Analiza odsetka w kategorii rotacji pozwala zauważyć, że w ubiegłym roku więcej osób do pracy przyjęto niż zwolniono i szczególnie dotyczy to osób niepełnosprawnych (Tabela 13). Niemniej są to gorsze relacje niż w 1999 r. i jest to jeden z ważniejszych argumentów za tezą o niekorzystnym wpływie wprowadzanych ograniczeń przywilejów ZPCh na ilość osób zatrudnionych. Wśród podawanych przyczyn zwolnień zakłady zdecydowanie preferowały rozstania z pracownikami "z innych przyczyn" (około 40% dla ogółu i wśród niepełnosprawnych).
9. Jeszcze bardziej niekorzystnie przedstawiała się sytuacja związana z rotacją w spółdzielniach, gdzie odsetek przyjętych osób do pracy w relacji do zwolnionych mieścił się w granicach 75,5-81,1%. Szereg przyczyn, o których już wspomiano oraz zapewne zła sytuacja gospodarcza w kraju spowodowały zwiększone pozbywanie się pracowników z zakładów spółdzielczych. Warto zwrócić uwagę na zmniejszającą się w ostatnich latach liczbę spółdzielni, które albo się przekształciły w spółki prawa handlowego albo upadły (Tabela 2).

Analiza zatrudnienia w ZPCh w kategorii schorzeń nie przynosi żadnych zaskakujących w porównaniu z poprzednimi latami. Dominują schorzenia ruchu i kręgosłupa (29,5%) oraz sprężone (45,9%). Najwięcej osób ze schorzeniami wzroku mieści się w kategorii upośledzenia znacznego (41,6%) (

10. Tabela 17), najmniej zatrudnionych jest osób ze schorzeniami słuchu i mowy (4,4%). Podobne relacje występują w zakładach spółdzielczych (Tabela 18 i Tabela 19), które zatrudniają dużą liczbę osób niewidomych (69,1% osób ze znacznym upośledzeniem w spółdzielniach).

Analiza rozkładu zatrudnienia według kategorii wiekowych nie wnosi nic ponad to, co wiadomo z dotychczasowych badań ZPCh. Dominują kategorie wiekowe między 36 a 55 rokiem życia, zarówno w ogólnej liczbie zakładów jak i spółdzielniach. Minimalny odsetek to osoby w wieku poniżej 20 lat (

Tabela 21 oraz

11. Tabela 23).

12. Wykształcenie pracowników w sektorze ZPCh jest również typowe i nietrudno zauważyć, że najmniej jest osób z wyższym wykształceniem, najwięcej - w grupie pracowników o kwalifikacjach zasadniczo zawodowych (Tabela 24). Jest to procentowo odpowiednio 6% i 37,8% (Tabela 25). W spółdzielniach sytuacja jest podobna (Tabela 26), warto też zauważyć, że 31,3% tamtejszych pracowników to osoby z wykształceniem podstawowym i niższym (Tabela 26 i Tabela 27). Jeszcze wyraźniej zaznacza się ta niekorzystna sytuacja wśród osób niepełnosprawnych.

13. Wynagrodzenia brutto w zakładach pracy chronionej wzrosły nominalnie w ubiegłym roku we wszystkich podanych kategoriach (Tabela 28). Średnia miesięczna płaca brutto ogółu pracowników wyniosła 1169 zł i była o 23% wyższa od analogicznej pensji z 1999 r. Płace w spółdzielniach były nieco wyższe niż w sektorze ZPCh, chociaż średnia pensja dla ogółu pracowników spółdzielni wzrosła o 16% (Tabela 29). Do analizy wynagrodzeń z roku na rok należy jednak podchodzić z rezerwą, ze względu na inne wyniki badań w różnych okresach jak również z faktu uczestnictwa we wszystkich badaniach niekoniecznie tych samych podmiotów.

W ostatnich latach ulegały zmianie regulacje prawne dotyczące obowiązkowych wpłat na PFRON oraz uzyskiwanych przez zakłady dotacji. Zbadane zakłady przekazały ogółem 145 983 tys. zł z obowiązkowych wpłat (tabela 30), zaległości wyniosły 9 632 tys. zł. Wysokość dotacji ze środków PFRON dla ogółu ZPCh wyniosła 220 390 tys. zł. Spółdzielnie przekazały łącznie 19 669 tys. zł, otrzymały natomiast 76 090 tys. zł (

14. Tabela 31). Zaległości we wpłatach w sektorze ZPCh i spółdzielniach wyniosły odpowiednio 9 632 tys. zł i 1 649 tys. zł.

Obowiązek tworzenia Zakładowego Funduszu Rehabilitacji jest bardzo ważnym elementem rehabilitacji zawodowej i społecznej w zakładach pracy chronionej. Na ZFR trafiają środki przede wszystkim z ulg podatkowych. Z tego funduszu z założenia prowadzona ma być podstawowa działalność rehabilitacyjna zakładów. Dotąd więcej środków trafiało na ZFR niż z niego wypływało postaci pomocy osobom niepełnosprawnym. W 2000 r. po raz pierwszy w sektorze ZPCh oraz w zakładach spółdzielczych większe były wydatki. Ogółem na ZFR trafiło 434 734 tys. zł, wydano natomiast 586 222 tys. zł. Początkowy stan ZFR w kwocie 928 075 tys. zł zmniejszył się do 776 586 tys. zł czyli do 83,7% stanu wyjściowego (Tabela 32). W spółdzielniach stan końcowy ZFR ukształtował się na poziomie 88,5% (

15. Tabela 33). Największe wpływy ZFR w zakładach pochodziły z ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych (62,1%), najmniejsze: z ulg w innych podatkach. Na poziomie 3,9% ukształtowały się wpływy ZFR z tytułu ulg w podatku dochodowym od działalności gospodarczej. Największe wydatki ogółu ZPCh to przygotowanie miejsc pracy (39,4%) oraz inne wydatki (14,4%).

Ulg w podatku od działalności gospodarczej spółdzielni to tylko 0,4% przychodów ZFR, ulgi w podatku od osób fizycznych wyniosły 65,5% wszystkich wpływów. Druga w kategorii przychodów jest ulga w podatku od nieruchomości (24,3%). Najwięcej pieniędzy (

16. Tabela 33) spółdzielcze ZPCh wydały na opiekę medyczną i rehabilitacyjną oraz przygotowanie miejsc pracy i wynagrodzenia (odpowiednio 21,7%, 18,6% i 17,1%).

Bilans zbadanych zakładów składa się ze złożonych i powiązanych ze sobą elementów. Na generalną kwotę po stronie aktywów w wysokości 20 361 406 tys. zł najbardziej składały się w ubiegłym roku majątek trwały (50,7%) oraz majątek obrotowy (48,4%) (). Na majątek obrotowy w 32,5% zapasy oraz należności i roszczenia (55,6%). Odsetek należności przeterminowanych wyniósł 4,8% wszystkich należności i roszczeń. Aktywa to głównie kapitał własny w wysokości 6 551 735 tys. zł (32,2%) oraz zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne w kwocie 8 579 701 tys. zł Kredyty bankowe stanowiły 31,5% zobowiązań krótkoterminowych a przeterminowane 5,5% (

17. Tabela 34). Na rezerwy zakłady przeznaczyły 0,6% pasywów. Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów wyniosły 2 430 801 tys. zł.

Bilans spółdzielczych zakładów pracy chronionej jest pochodną wielu czynników oraz się liczby podmiotów o tej formie prawnej. Na łączną kwotę po stronie aktywów w wysokości 1 814 992 tys. zł najbardziej składały się w 2000 roku: majątek trwały (49,3%) (w tym rzeczowy majątek trwały w wysokości 94,8%) oraz majątek obrotowy (49,3%) (

Tabela 35). Na majątek obrotowy w 29,8% składały się zapasy oraz należności i roszczenia (41,9%). Odsetek należności przeterminowanych wyniósł 7,7% wszystkich należności i roszczeń. Aktywa to przede wszystkim kapitał własny w wysokości 932 589 tys. zł (51,4%) oraz zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne w kwocie 567 592 tys. zł (31,3%). Kredyty bankowe stanowiły 25,8% zobowiązań krótkoterminowych a przeterminowane zobowiązania 9,5% (więcej niż w sektorze ZPCh). Na rezerwy spółdzielnie przeznaczyły 0,8% pasywów. Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów w spółdzielniach wyniosły 235 029 tys. zł czyli 12,9% aktywów (

18. Tabela 35).

Zbadane zakłady pracy chronionej miały dodatnie wyniki finansowe we wszystkich kategoriach (

19. Tabela 36). Przychody z działalności operacyjnej wyniosły 27 144 761 tys. zł, obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego to 197 195 tys. zł (0,7% przychodów z działalności operacyjnej) a zysk netto 850 333 tys. zł. Jest to wynik gorszy niż w latach ubiegłych, zważywszy na wyższą skuteczność badań w tym roku. Jest to widoczny efekt pogarszającej się koniunktury gospodarczej oraz zmian wokół zasad funkcjonowania rynku chronionego w Polsce. Większą wagę należy jednak przypisać sytuacji ogólnej, ponieważ zakłady pracy chronionej były dotąd bardziej wrażliwe na ogólną sytuację a dopiero potem na zmiany bezpośrednio ich dotyczące. Warto zauważyć, że większa rola w kształtowaniu ostatecznego wyniku finansowego przypadła pozostałym przychodom operacyjnym (7,2% przychodów) a w ich ramach 17% dotacji.

20. Trwałym i charakterystycznym zjawiskiem występującym w spółdzielniach jest coroczna strata finansowa na działalności podstawowej zakładów. Tak również było w 2000 roku. Kwota straty operacyjnej wyniosła minus 258 935 tys. zł i uznać ją należy za bardzo wysoką w stosunku do okresów ubiegłych. Stanowi ona 12,2% przychodów z działalności podstawowej tych zakładów (Tabela 37). Sytuację ratuje tylko wysoka wartość pozostałych przychodów operacyjnych (18,4%

przychodów podstawowych). W ich ramach 20,9% to dotacje. Dzięki temu stan ogólny finansów spółdzielczości jest już do końca minimalnie dodatni, ale wartość zysku netto jest zdecydowanie niska i wynosi zaledwie 33 423 tys. zł (2,3% przychodów).

21. Skutki gorszej koniunktury gospodarczej i niekorzystnych zmian o których była mowa wcześniej wyraźnie widać na wskaźnikach analizy finansowej zarówno wśród ogółu ZPCh jak i spółdzielczości. Warto zauważyć niski poziom wskaźnika płynności bieżącej ZPCh, który spadł do poziomu 1,15 z 1,23 w 1999 r. Obniżyła się również zdolność do spłaty zobowiązań ZPCh środkami pieniężnymi. Obrazuje to wskaźnik płynności natychmiastowej na poziomie 0,14 (Tabela 38). Bardzo źle przedstawiają się wskaźniki rentowności, które już od trzech lat obniżają się, jest to również wyraźny efekt pogorszenia koniunktury gospodarczej w kraju. Obniżenie o 50% wskaźnika zysku netto do aktywów z poziomu 0,10 do 0,04 wśród ogółu ZPCh i z 0,04 do 0,02 wśród spółdzielni uzupełnia pesymistyczny obraz funkcjonowania ZPCh w ubiegłym roku (Tabela 39).
22. Na tle ogółu ZPCh spółdzielnie również odczuwają skutki złej koniunktury. Warto jednak zwrócić uwagę na wielkość posiadanego przez nie rzeczowego majątku trwałego. Jest to wiodący element, który pozwalał przetrwać tym zakładom najgorsze okresy reform sprzed 10 lat. Gospodarowanie własnym majątkiem przez spółdzielnie jest obecnie najważniejszym czynnikiem, który ratuje większość tych zakładów przed upadkiem. Rozsądne gospodarowanie rzeczowym majątkiem trwałym oraz posiadanymi nieruchomościami prawdopodobnie pozwolą spółdzielczości przetrwać obecny kryzys, nie zastąpią jednak restrukturyzacji, która pozwoli osiągać dochody z działalności podstawowej.
23. Średnie przychody i średni wynik finansowy netto w kategoriach form prawnych wskazują także, że złe wyniki osiągać mogą także spółki prawa handlowego, uważane dotąd za motor napędowy zakładów pracy chronionej. Średnia strata w wysokości -138 tys. zł przy najwyższych średnich przychodach w kwocie 28 837 tys. zł oraz niska średnia wśród spółdzielni to cechy charakterystyczne tej kategorii (Tabela 40).

W układzie wojewódzkim na jednym biegunie z najwyższymi średnimi przychodami są zakłady z województw wielkopolskiego, mazowieckiego i małopolskiego. Średnie przychody przekraczają tam 15 000 tys. zł. Najmniejsze średnie przychody są w województwach świętokrzyskim, lubuskim, opolskim i łódzkim. Straty notują przede wszystkim zakłady pracy chronionej w województwie warmińsko-mazurskim i opolskim (

24. Tabela 41).

Wnioski

1. Prowadzenie badań ZPCh przynosi dużo informacji, które można bez większego ryzyka przenosić na całą istniejącą zbiorowość ZPCh w danym okresie.
2. Zakłady wykazują większe zainteresowanie badaniami niż w latach ubiegłych
3. Następuje spadek zainteresowania pracodawców uzyskiwaniem statusu ZPCh i w związku z tym zmniejsza się liczba ZPCh oraz zatrudnionych w nich osób.
4. Rotacja zatrudnienia potwierdza fakt zmniejszania zatrudnienia w ZPCh. Mniejszy odsetek osób przyjęto niż w latach ubiegłych, a w spółdzielniach odsetek zwolnionych pracowników jest większy od przyjętych.
5. Zwiększają się wydatki z Zakładowego Funduszu Rehabilitacji, którego saldo zarówno wśród ogółu ZPCh jak i w spółdzielniach jest niższe niż saldo początkowe.
6. Ogół zakładów wydaje pieniądze z ZFR przeważnie na przygotowanie nowych miejsc pracy, natomiast wydatki spółdzielni koncentrują się bardziej na opiece medycznej i rehabilitacyjnej.
7. Spadek wpływów na ZFR w ZPCh najbardziej uwidocznił się w kategorii ulgi w podatku od działalności gospodarczej.
8. Szczegółowa analiza bilansu oraz rachunku zysków i strat w dużej mierze potwierdza doniesienia ze strony środowisk osób niepełnosprawnych oraz pracodawców o gorszej sytuacji zakładów niż w ubiegłych latach
9. Sytuacja gospodarcza kraju oraz zmiany zasad funkcjonowania ZPCh mają znaczący wpływ na pogarszającą się sytuację ekonomiczno-finansową zakładów
10. Spółdzielnie potrzebują inwestorów strategicznych, ponieważ w dłuższym okresie nie będą mogły czerpać korzyści tylko z posiadanego majątku lecz przede wszystkim z działalności podstawowej
11. Wzrasta niekorzystna tendencja, polegająca na zatrudnianiu w ZPCh znaczącego odsetka osób niepełnosprawnych lekkiego stopnia upośledzenia (dawnej III grupy inwalidzkiej). Te osoby, zgodnie z praktyką stosowaną w Unii Europejskiej powinny pracować na otwartym rynku pracy.
12. W dalszym ciągu spółdzielczość inwalidzka jest podstawowym segmentem rynku chronionego, w którym zatrudniane są osoby z najcięższymi schorzeniami, zwłaszcza wzroku. Obecna specyfika prawa spółdzielczego ogranicza możliwość wejścia inwestorów strategicznych do spółdzielni bez zmiany formy prawnej na spółki prawa handlowego.
13. Warunkiem poprawy sytuacji ZPCh jest wzrost gospodarczy kraju oraz wprowadzenie rozwiązań prawnych i finansowych, korzystnych zarówno dla pracodawców zatrudniających osoby niepełnosprawne, jak również dla budżetu państwa. Są to podstawowe czynniki stymulujące wzrost zatrudnienia w zakładach pracy chronionej i w głównej mierze one będą decydować o kształcie rynku pracy chronionej w naszym kraju w najbliższych latach.

Spis tabel

Tabela 1 Skuteczność badania według województw	14
Tabela 2 Skuteczność badania według form prawnych zakładów	14
Tabela 3 Liczba i odsetek zbadanych zakładów pracy chronionej według formy prawnej	14
Tabela 4 Zakłady pracy chronionej według działów PKD	14
Tabela 5 Zakłady wg daty uzyskania statusu ZPCh	15
Tabela 6 Poziom zatrudnienia w ZPCh w 2000 r.	16
Tabela 7 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w procentach)	16
Tabela 8 Poziom zatrudnienia w spółdzielniach w 2000 r.	16
Tabela 9 Poziom zatrudnienia w spółdzielniach (w procentach)	16
Tabela 10 Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w procentach)	17
Tabela 11 Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych w spółdzielniach (w procentach)	17
Tabela 12 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w liczbach)	17
Tabela 13 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w procentach)	17
Tabela 14 Rotacja zatrudnienia w spółdzielniach (w liczbach)	18
Tabela 15 Rotacja zatrudnienia w spółdzielniach (w procentach)	18
Tabela 16 Niepełnosprawni w ZPCh wg podstawowych schorzeń	18
Tabela 17 Niepełnosprawni w ZPCh wg podstawowych schorzeń (w procentach)	18
Tabela 18 Niepełnosprawni w spółdzielniach wg podstawowych schorzeń	19
Tabela 19 Niepełnosprawni w spółdzielniach wg podstawowych schorzeń (w procentach)	19
Tabela 20 Pracownicy ZPCh wg wieku (w liczbach)	19
Tabela 21 Pracownicy ZPCh wg wieku (w procentach)	20
Tabela 22 Pracownicy spółdzielni wg wieku (w liczbach)	20
Tabela 23 Pracownicy spółdzielni wg wieku (w procentach)	20
Tabela 24 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w liczbach)	20
Tabela 25 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w procentach)	21
Tabela 26 Pracownicy spółdzielni wg wykształcenia (w liczbach)	21
Tabela 27 Pracownicy spółdzielni wg wykształcenia (w procentach)	21
Tabela 28 Wynagrodzenia brutto w ZPCh (w złotych na etat)	21
Tabela 29 Wynagrodzenia brutto w spółdzielniach (w złotych na etat)	22
Tabela 30 Dotacje oraz obowiązkowe wpłaty na PFRON w ZPCh w 2000 r. (w tys. zł)	22
Tabela 31 Dotacje oraz obowiązkowe wpłaty na PFRON w spółdzielniach w 2000 r. (w tys. zł)	22
Tabela 32 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w ZPCh w 2000 r. w tys. zł i procentach	22
Tabela 33 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w spółdzielniach w 2000 r. w tys. zł i procentach	23
Tabela 34 Elementy bilansu ZPCh za 2000 r. w tys. zł i procentach	23
Tabela 35 Elementy bilansu spółdzielni za 2000 r. w tys. zł i procentach	24
Tabela 36 Elementy rachunku zysków i strat ZPCh za 2000 r. w tys. zł i procentach	25
Tabela 37 Elementy rachunku zysków i strat w spółdzielniach za 2000 r. w tys. zł i procentach	25
Tabela 38 Wybrane wskaźniki analizy finansowej ZPCh w latach 1995-2000	25
Tabela 39 Wybrane wskaźniki analizy finansowej w spółdzielniach w latach 1995-2000	26
Tabela 40 Średnie przychody i wynik finansowy według form prawnych (w tys. zł)	26

Tabela 41 Średnie przychody i wynik finansowy według województw (w tys. zł)

26

Tabela 42 Definicje wskaźników

27

Tabele

Tabela 1 Skuteczność badania według województw

Województwo	Zakłady, do których wysłano ankiety	Zakłady, które odpowiedziały na ankietę	Skuteczność badania w procentach
Dolnośląskie	324	222	68,5%
kujawsko-pomorskie	404	260	64,4%
Lubelskie	66	49	74,2%
Lubuskie	126	85	67,5%
Łódzkie	236	154	65,2%
Małopolskie	250	178	71,2%
Mazowieckie	422	240	56,9%
Opolskie	39	25	64,1%
Podkarpackie	151	120	79,5%
Podlaskie	52	33	63,5%
Pomorskie	161	108	67,1%
Śląskie	494	332	67,2%
Świętokrzyskie	89	62	69,7%
warmińsko-mazurskie	122	75	61,5%
Wielkopolskie	648	384	59,3%
Zachodniopomorskie	100	58	58,0%
Razem	3684	2385	64,7%

Tabela 2 Skuteczność badania według form prawnych zakładów

Forma prawna	Zakłady, do których wysłano ankiety	Zakłady, które odpowiedziały na ankietę	Skuteczność badania w procentach
Spółdzielnia	459	353	76,9%
Spółka akcyjna	151	116	76,3%
Spółka z o.o.	929	589	63,4%
Spółka cywilna	856	516	60,3%
Spółka komandytowa	5	5	100,0%
Osoba fizyczna	1195	755	63,2%
Inna	89	51	57,3%
Razem	3684	2385	64,7%

Tabela 3 Liczba i odsetek zbadanych zakładów pracy chronionej według formy prawnej

Forma prawna	Liczba zakładów	Odsetek
Spółdzielnia	353	14,8%
Spółka akcyjna	116	4,9%
Spółka z o.o.	589	24,7%
Spółka cywilna	516	21,6%
Spółka komandytowa	5	0,2%
Osoba fizyczna	755	31,7%
Inna	51	2,1%
Razem:	2385	100,0%

Tabela 4 Zakłady pracy chronionej według działów PKD

Nazwa działu Polskiej Klasyfikacji Działalności (PKD)	Liczba zakładów	Odsetek
Budownictwo	52	2,2%
Edukacja	1	0,0%
Handel hurtowy i detaliczny; naprawy pojazdów mechanicznych, motocykli...	490	20,5%
Hotele i restauracje	18	0,8%
Obsługa nieruchomości, wynajem i prowadzenie interesów	243	10,2%
Ochrona zdrowia	15	0,6%
Pośrednictwo finansowe	16	0,7%
Pozostała działalność usługowa, komunalna, socjalna i indywidualna	31	1,3%
Produkcja artykułów spożywczych, napojów i wyrobów tytoniowych	217	9,1%
Produkcja chemikaliów, wyrobów chemicznych i włókien sztucznych	24	1,0%
Produkcja drewna i wyrobów z drewna	47	2,0%
Produkcja masy celulozowej, papieru oraz wyrobów z papieru, poligrafia...	170	7,1%
Produkcja maszyn i urządzeń, gdzie indziej nie sklasyfikowana	60	2,5%
Produkcja metali i przetworzonych wyrobów z metali	127	5,3%
Produkcja skóry i wyrobów ze skóry	24	1,0%
Produkcja sprzętu transportowego	41	1,7%
Produkcja tkanin i wyrobów włókienniczych	308	12,9%
Produkcja urządzeń elektrycznych i optycznych	94	3,9%
Produkcja wyrobów z gumy i tworzyw sztucznych	140	5,9%
Produkcja wyrobów z surowców niemetalicznych	18	0,8%
Produkcja nie sklasyfikowana gdzie indziej	96	4,0%
Rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo	4	0,2%
Transport, gospodarka magazynowa i łączność	18	0,8%
Brak danych	131	5,5%
Razem:	2385	100,0%

Tabela 5 Zakłady wg daty uzyskania statusu ZPCh¹

Lp.	Rok	Liczba	Odsetek
1.	1991	85	2,3%
2.	1992	365	9,9%
3.	1993	165	4,5%
4.	1994	274	7,4%
5.	1995	368	10,0%
6.	1996	372	10,1%
7.	1997	654	17,8%
8.	1998	688	18,7%
9.	1999	631	17,1%
10.	2000	82	2,2%
Razem		3684	100,0%

¹ Informacje na podstawie bazy adresowej ZPCh, przygotowanej przed wysyłką ankiet w marcu 2001 r.

Tabela 6 Poziom zatrudnienia w ZPCh w 2000 r.

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	263 170,01	281 898
Kobiety	107 117,57	115 307
Mężczyźni	156 052,43	166 591
Niepelnosprawni	153 640,95	165 844
Kobiety	59 257,80	64 181
Mężczyźni	94 383,21	101 663
Znaczny st. niepełnospr.	5 366,41	6 088
Umiarkowany st. Niepełnospr.	45 693,25	49 767
Lekki st. niepełnospr.	102 581,27	109 989

Tabela 7 Poziom zatrudnienia w ZPCh (w procentach)

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	100,0%	100,0%
Kobiety	40,7%	40,9%
Mężczyźni	59,3%	59,1%
Niepelnosprawni	100,0%	100,0%
Kobiety	38,6%	38,7%
Mężczyźni	61,4%	61,3%
Znaczny st. niepełnospr.	3,5%	3,7%
Umiarkowany st. Niepełnospr.	29,7%	30,0%
Lekki st. niepełnospr.	66,8%	66,3%

Tabela 8 Poziom zatrudnienia w spółdzielniach w 2000 r.

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	68 977,86	76 559
Kobiety	30 288,88	33 307
Mężczyźni	38 689,07	43 252
Niepelnosprawni	46 129,56	52 506
Kobiety	18 757,78	21 264
Mężczyźni	27 371,82	31 242
Znaczny st. niepełnospr.	1 780,84	2 309
Umiarkowany st. Niepełnospr.	11 997,24	14 278
Lekki st. niepełnospr.	32 351,39	35 919

Tabela 9 Poziom zatrudnienia w spółdzielniach (w procentach)

Wyszczególnienie	Etaty	Osoby
Ogółem	100,0%	100,0%
Kobiety	43,9%	43,5%
Mężczyźni	56,1%	56,5%
Niepelnosprawni	100,0%	100,0%
Kobiety	40,7%	40,5%
Mężczyźni	59,3%	59,5%
Znaczny st. niepełnospr.	3,9%	4,4%

Umiarkowany st. Niepełnospr.	26,0%	27,2%
Lekki st. niepełnospr.	70,1%	68,4%

Tabela 10 Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych (w procentach)

Lp.	Wskaźniki zatrudnienia	Stan na 31.12.2000 r.	
		Etaty	Osoby
1.	Osoby niepełnosprawne	58,4%	58,8%
2.	Znaczny st. Niepełnospr.	2,0%	2,2%
3.	Umiarkowany st. niepełnospr.	17,4%	17,7%
4.	Lekki st. niepełnospr.	39,0%	39,0%
5.	Niepełnosprawne kobiety	55,3%	55,7%
6.	Niepełnosprawni mężczyźni	60,5%	61,0%

Tabela 11 Wskaźniki zatrudnienia osób niepełnosprawnych w spółdzielniach (w procentach)

Lp.	Wskaźniki zatrudnienia	Stan na 31.12.2000 r.	
		Etaty	Osoby
7.	Osoby niepełnosprawne	66,9%	68,6%
8.	Znaczny st. niepełnospr.	2,6%	3,0%
9.	Umiarkowany st. niepełnospr.	17,4%	18,6%
10.	Lekki st. niepełnospr.	46,9%	46,9%
11.	Niepełnosprawne kobiety	61,9%	63,8%
12.	Niepełnosprawni mężczyźni	70,7%	72,2%

Tabela 12 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
Przyjęci do pracy	102 688	61 887
Zwolnieni z pracy	100 943	59 027
Wypowiedzenie przez zakład - grupowe	4 318	2 566
Wypowiedzenie przez zakład - inne	17 323	10 150
Za porozumieniem stron	29 407	16 548
Wypowiedzenie przez pracownika	6 734	3 615
Przejsie na rentę inwalidzką	1 130	666
Na emeryturę	1 613	1 171
Z innych przyczyn	40 418	24 311

Tabela 13 Rotacja zatrudnienia w ZPCh (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
Przyjęci do pracy	101,7%	104,8%
Zwolnieni z pracy	100,0%	100,0%
Wypowiedzenie przez zakład – grupowe	4,3%	4,3%
Wypowiedzenie przez zakład – inne	17,2%	17,2%
Za porozumieniem stron	29,1%	28,0%

<i>Wypowiedzenie przez pracownika</i>	6,7%	6,1%
<i>Przejsie na rentę inwalidzka</i>	1,1%	1,1%
<i>Na emeryturę</i>	1,6%	2,0%
<i>Z innych przyczyn</i>	40,0%	41,2%

Tabela 14 Rotacja zatrudnienia w spółdzielniach (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepelnosprawni
Przyjęci do pracy	16 259	10 213
Zwolnieni z pracy	20 040	13 522
Wypowiedzenie przez zakład – grupowe	1 943	1 271
Wypowiedzenie przez zakład – inne	3 639	2 304
Za porozumieniem stron	5 003	3 331
Wypowiedzenie przez pracownika	827	532
Przejsie na rentę inwalidzką	559	420
Na emeryturę	847	696
Z innych przyczyn	7 222	4 968

Tabela 15 Rotacja zatrudnienia w spółdzielniach (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepelnosprawni
Przyjęci do pracy	81,1%	75,5%
Zwolnieni z pracy	100,0%	100,0%
<i>Wypowiedzenie przez zakład – grupowe</i>	9,7%	9,4%
<i>Wypowiedzenie przez zakład – inne</i>	18,2%	17,0%
<i>Za porozumieniem stron</i>	25,0%	24,6%
<i>Wypowiedzenie przez pracownika</i>	4,1%	3,9%
<i>Przejsie na rentę inwalidzka</i>	2,8%	3,1%
<i>Na emeryturę</i>	4,2%	5,1%
<i>Z innych przyczyn</i>	36,0%	36,7%

Tabela 16 Niepelnosprawni w ZPCh wg podstawowych schorzeń

Wyszczególnienie	Pracownicy niepelnosprawni według stopnia niepelnosprawności			
	Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Schorzenia wzroku	12 200	2 479	2 764	6 957
Schorzenia sluchu i mowy	7 108	164	2 350	4 594
Schorzenia ruchu i kręgosłupa	47 593	1 374	13 016	33 203
Choroby psychiczne i nerwowe	12 485	348	5 001	7 136
Upośledzenie umysłowe	8 040	204	2 054	5 782
Pozostale wraz ze schorzeniami sprzężonymi	74 135	1 394	23 241	49 500
Razem:	161 561	5 963	48 426	107 172

Tabela 17 Niepelnosprawni w ZPCh wg podstawowych schorzeń (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracownicy niepelnosprawni według stopnia niepelnosprawności			
	Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Schorzenia wzroku	7,6%	41,6%	5,7%	6,5%

Schorzenia słuchu i mowy	4,4%	2,8%	4,9%	4,3%
Schorzenia ruchu i kręgosłupa	29,5%	23,0%	26,9%	31,0%
Choroby psychiczne i nerwowe	7,7%	5,8%	10,3%	6,7%
Upośledzenie umysłowe	5,0%	3,4%	4,2%	5,4%
Pozostałe wraz ze schorzeniami sprzężonymi	45,9%	23,4%	48,0%	46,2%
Razem:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 18 Niepełnosprawni w spółdzielniach wg podstawowych schorzeń

Wyszczególnienie	Pracownicy niepełnosprawni według stopnia niepełnosprawności			
	Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Schorzenia wzroku	5 017	1 593	952	2 472
Schorzenia słuchu i mowy	2 750	50	942	1 758
Schorzenia ruchu i kręgosłupa	14 177	337	3 585	10 255
Choroby psychiczne i nerwowe	3 955	65	1 483	2 407
Upośledzenie umysłowe	4 877	68	1 147	3 662
Pozostałe wraz ze schorzeniami sprzężonymi	20 581	193	5 876	14 512
Razem:	51 357	2 306	13985	35 066

Tabela 19 Niepełnosprawni w spółdzielniach wg podstawowych schorzeń (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracownicy niepełnosprawni według stopnia niepełnosprawności			
	Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Schorzenia wzroku	9,8%	69,1%	6,8%	7,0%
Schorzenia słuchu i mowy	5,4%	2,2%	6,7%	5,0%
Schorzenia ruchu i kręgosłupa	27,6%	14,6%	25,6%	29,2%
Choroby psychiczne i nerwowe	7,7%	2,8%	10,6%	6,9%
Upośledzenie umysłowe	9,5%	2,9%	8,2%	10,4%
Pozostałe wraz ze schorzeniami sprzężonymi	40,1%	8,4%	42,0%	41,4%
Razem:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 20 Pracownicy ZPCh wg wieku (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepełnosprawni
20 i mniej	5 381	2 369
21-25	25 083	8 279
26-30	27 931	9 077
31-35	24 909	10 091
36-40	29 164	14 398
41-45	40 919	24 047
46-50	46 649	32 080
51-55	39 898	30 794
56-60	22 069	18 698
60 i więcej	15 535	13 460
Razem:	277 538	163 293

Tabela 21 Pracownicy ZPCh wg wieku (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepelnosprawni
20 i mniej	1,9%	1,5%
21-25	9,0%	5,1%
26-30	10,1%	5,6%
31-35	9,0%	6,2%
36-40	10,5%	8,8%
41-45	14,7%	14,7%
46-50	16,8%	19,6%
51-55	14,4%	18,9%
56-60	8,0%	11,5%
60 i więcej	5,6%	8,2%
Razem:	100,0%	100,0%

Tabela 22 Pracownicy spółdzielni wg wieku (w liczbach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepelnosprawni
20 i mniej	1 156	671
21-25	3 307	1 430
26-30	4 763	2 368
31-35	6 240	3 513
36-40	8 301	4 811
41-45	12 152	7 729
46-50	14 544	10 426
51-55	12 177	9 569
56-60	7 293	6 290
60 i więcej	5 921	5 205
Razem:	75 854	52012

Tabela 23 Pracownicy spółdzielni wg wieku (w procentach)

Wyszczególnienie	Ogółem	Niepelnosprawni
20 i mniej	1,5%	1,3%
21-25	4,4%	2,7%
26-30	6,3%	4,6%
31-35	8,2%	6,8%
36-40	10,9%	9,2%
41-45	16,0%	14,9%
46-50	19,2%	20,0%
51-55	16,1%	18,4%
56-60	9,6%	12,1%
60 i więcej	7,8%	10,0%
Razem:	100,0%	100,0%

Tabela 24 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w liczbach)

Wyszczególnienie	Pracownicy ogółem	Niepełnosprawni wg st. niepełnosprawności			
		Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Wyższe	16 786	6 540	390	3 034	3 116
Pomaturalne i zawodowe	61 638	31 524	1 076	10 950	19 498
Średnie ogólne	24 479	13 810	571	4 977	8 262

Zasadnicze zawodowe	105 324	62 263	2 132	16 767	43 364
Podstawowe i niższe	70 580	49 972	1 886	13 603	34 483
Razem:	278 807	164 109	6055	49 331	108 723

Tabela 25 Pracownicy ZPCh wg wykształcenia (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracownicy ogółem	Niepełnosprawni wg st. niepełnosprawności			
		Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Wyższe	6,0%	4,0%	6,4%	6,2%	2,9%
Pomaturalne i zawodowe	22,1%	19,2%	17,8%	22,2%	17,9%
Średnie ogólne	8,8%	8,4%	9,4%	10,1%	7,6%
Zasadnicze zawodowe	37,8%	37,9%	35,2%	34,0%	39,9%
Podstawowe i niższe	25,3%	30,5%	31,1%	27,6%	31,7%
Razem:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 26 Pracownicy spółdzielni wg wykształcenia (w liczbach)

Wyszczególnienie	Pracownicy Ogółem	Niepełnosprawni wg st. niepełnosprawności			
		Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Wyższe	3 395	1 604	72	710	822
Pomaturalne i zawodowe	15 020	8 933	255	2 957	5 721
Średnie ogólne	5 205	3 478	145	1 199	2 134
Zasadnicze zawodowe	28 899	20 058	956	4 858	14 244
Podstawowe i niższe	23 923	18 369	881	4 532	12 956
Razem:	76 442	52 442	2309	14256	35877

Tabela 27 Pracownicy spółdzielni wg wykształcenia (w procentach)

Wyszczególnienie	Pracownicy Ogółem	Niepełnosprawni wg st. niepełnosprawności			
		Ogółem	Znaczny	Umiarkowany	Lekki
Wyższe	4,4%	3,1%	3,1%	5,0%	2,3%
Pomaturalne i zawodowe	19,6%	17,0%	11,0%	20,7%	15,9%
Średnie ogólne	6,8%	6,6%	6,3%	8,4%	5,9%
Zasadnicze zawodowe	37,8%	38,2%	41,4%	34,1%	39,7%
Podstawowe i niższe	31,3%	35,0%	38,2%	31,8%	36,1%
Razem:	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tabela 28 Wynagrodzenia brutto w ZPCh (w złotych na etat)

Lp.	Wyszczególnienie	Średnie wynagrodzenia miesięczne w latach 1999-2000 r.		
		1999 r.	2000 r.	Zmiana
1.	Pracownicy ogółem	950	1169	1,23
2.	Niepełnosprawni ogółem	754	958	1,27
3.	Znaczny st. Niepełnospr.	705	971	1,38
4.	Umiarkowany st. Niepełnospr.	732	937	1,28
5.	Lekki st. Niepełnospr.	771	967	1,25

Tabela 29 Wynagrodzenia brutto w spółdzielniach (w złotych na etat)

Lp.	Wyszczególnienie	Średnie wynagrodzenia miesięczne w latach 1999-2000 r.		
		1999 r.	2000 r.	Zmiana
1.	Pracownicy ogółem	983	1138	1,16
2.	Niepełnosprawni ogółem	846	1072	1,27
3.	Znaczny st. Niepełnospr.	825	1004	1,22
4.	Umiarkowany st. niepełnospr.	843	1089	1,29
5.	Lekki st. Niepełnospr.	864	1069	1,24

Tabela 30 Dotacje oraz obowiązkowe wpłaty na PFRON w ZPCh w 2000 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	Kwota
1.	Środki przekazane na rzecz PFRON- obowiązkowe wpłaty	145 983
2.	Zaległości w obowiązkowych wpłatach na rzecz PFRON	9 632
3.	Dotacje uzyskane ze środków PFRON	220 390

Tabela 31 Dotacje oraz obowiązkowe wpłaty na PFRON w spółdzielniach w 2000 r. (w tys. zł)

Lp.	Wyszczególnienie	Kwota
2.	Środki przekazane na rzecz PFRON- obowiązkowe wpłaty	19 669
4.	Zaległości w obowiązkowych wpłatach na rzecz PFRON	1 649
5.	Dotacje uzyskane ze środków PFRON	76 090

Tabela 32 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w ZPCh w 2000 r. w tys. zł i procentach

Wyszczególnienie		2000 r.	Odsetek
Stan ZFR na początek okresu		928 075	100,0%
Wpływy na ZFR		434 734	
w tym z tytułu:	ulg w podatku dochodowym od działalności gospodarczej	16 903	3,9%
	ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych	269 881	62,1%
	ulg w podatku od środków transportu	8 485	2,0%
	ulg w podatku od nieruchomości	96 576	22,2%
	ulg w innych podatkach	4 149	1,0%
	Innych źródeł	38 738	8,9%
Wydatki z ZFR		586 222	
w tym na:	Poradnictwo zawodowe i szkolenia	9 038	1,5%
	Przygotowanie miejsc pracy	230 893	39,4%
	Opiekę medyczną i rehabilitacyjną	69 340	11,8%
	Wynagrodzenia ogółem	57 392	9,8%
	bazę rehabilitacyjną	60 988	10,4%
	Dowozy do pracy	15 384	2,6%

	Świadczenia ogółem (pomoc indywidualną)	58 978	10,1%
	Inną	84 206	14,4%
Stan ZFR na koniec okresu		776 586	83,7%

Tabela 33 Zakładowy Fundusz Rehabilitacji w spółdzielniach w 2000 r. w tys. zł i procentach

Wyszczególnienie		2000 r.	Odsetek
Stan ZFR na początek okresu		87 571	100,0%
Wpływy na ZFR		103 616	
w tym z tytułu:	ulg w podatku dochodowym od działalności gospodarczej	408	0,4%
	ulg w podatku dochodowym od osób fizycznych	67 903	65,5%
	ulg w podatku od środków transportu	771	0,7%
	ulg w podatku od nieruchomości	25 206	24,3%
	ulg w innych podatkach	627	0,6%
	innych źródeł	8 699	8,4%
Wydatki z ZFR		113 689	
w tym na:	poradnictwo zawodowe i szkolenia	3 433	3,0%
	przygotowanie miejsc pracy	21 101	18,6%
	opiekę medyczną i rehabilitacyjną	24 625	21,7%
	wynagrodzenia ogółem	19 446	17,1%
	bazę rehabilitacyjną	13 086	11,5%
	dowozy do pracy	3 652	3,2%
	świadczenia ogółem (pomoc indywidualną)	15 995	14,1%
	Inną	12 348	10,9%
Stan ZFR na koniec okresu		77 499	88,5%

Tabela 34 Elementy bilansu ZPCh za 2000 r. w tys. zł i procentach

Lp.	Wyszczególnienie	2000 r.	Odsetek
1.	Majątek trwały	10 332 452	50,7%
2.	Wartości niematerialne i prawne	500 589	4,8%
3.	Rzeczowy majątek trwały	8 053 331	77,9%
4.	Finansowy majątek trwały	1 607 039	15,6%
5.	Należności długoterminowe	171 493	1,7%
6.	Majątek obrotowy	9 852 202	48,4%
7.	Zapasy	3 198 437	32,5%
8.	Należności i roszczenia	5 475 057	55,6%
	<i>w tym należności przeterminowane</i>	470 730	4,8%
9.	Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu	206 603	2,1%
10.	Środki pieniężne	972 103	9,9%

11.	Rozliczenia międzyokresowe	176 752	0,9%
12.	Suma aktywów	20 361 406	100,0%
13.	Kapitał własny	6 551 735	32,2%
14.	Rezerwy	127 895	0,6%
15.	Zobowiązania długoterminowe	2 671 274	13,1%
16.	Zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne	8 579 701	42,1%
17.	Zobowiązania krótkoterminowe	7 628 255	88,9%
	<i>w tym</i>		
	<i>kredyty bankowe</i>	2 403 555	<u>31,5%</u>
	<i>zobowiązania przeterminowane</i>	416 500	<u>5,5%</u>
18.	Fundusze specjalne	951 446	11,1%
19.	Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów	2 430 801	11,9%
20.	Suma pasywów	20 361 406	100,0%

Tabela 35 Elementy bilansu spółdzielniach za 2000 r. w tys. zł i procentach

Lp.	Wyszczególnienie	2000 r.	Odsetek
1.	Majątek trwały	894 569	49,3%
2.	Wartości niematerialne i prawne	11 520	1,3%
3.	Rzeczowy majątek trwały	848 377	94,8%
4.	Finansowy majątek trwały	32 829	3,7%
5.	Należności długoterminowe	1 843	0,2%
6.	Majątek obrotowy	894 109	49,3%
7.	Zapasy	266 833	29,8%
8.	Należności i roszczenia	374 930	41,9%
	<i>w tym należności przeterminowane</i>	68 732	7,7%
9.	Papiery wartościowe przeznaczone do obrotu	7 186	0,8%
10.	Środki pieniężne	245 160	27,4%
11.	Rozliczenia międzyokresowe	26 314	1,4%
12.	Suma aktywów	1 814 992	100,0%
13.	Kapitał własny	932 589	51,4%
14.	Rezerwy	13 847	0,8%
15.	Zobowiązania długoterminowe	65 935	3,6%
16.	Zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne	567 592	31,3%
17.	Zobowiązania krótkoterminowe	431 397	76,0%
	<i>w tym</i>		
	<i>kredyty bankowe</i>	111 463	<u>25,8%</u>
	<i>Zobowiązania przeterminowane</i>	41 017	<u>9,5%</u>
18.	Fundusze specjalne	136 195	24,0%
19.	Rozliczenia międzyokresowe i przychody przyszłych okresów	235 029	12,9%
20.	Suma pasywów	1 814 992	100,0%

Tabela 36 Elementy rachunku zysków i strat ZPCh za 2000 r. w tys. zł i procentach

Lp.	Wyszczególnienie	2000 r.	Odsetek
1.	Koszty działalności operacyjnej	26 692 743	98,3%
	<i>w tym amortyzacja</i>	1 163 325	4,3%
2.	Przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi	27 144 761	100,0%
3.	Zysk / strata ze sprzedaży	452 018	1,7%
4.	Pozostałe koszty operacyjne	802 028	3,0%
5.	Pozostałe przychody operacyjne	1 949 967	7,2%
	<i>w tym dotacje</i>	330 908	17,0%
6.	Zysk / strata na działalności operacyjnej	1 599 956	5,8%
7.	Koszty finansowe	1 022 579	3,8%
8.	Przychody finansowe	468 260	1,7%
9.	Zysk / strata brutto na działalności gospodarczej	1 045 638	3,7%
10.	Straty nadzwyczajne	36 332	0,1%
11.	Zyski nadzwyczajne	38 223	0,1%
12.	Zysk / strata brutto	1 047 529	3,7%
13.	Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	197 195	0,7%
14.	Zysk / strata netto	850 333	3,0%

Tabela 37 Elementy rachunku zysków i strat w spółdzielniach za 2000 r. w tys. zł i procentach

Lp.	Wyszczególnienie	2000 r.	Odsetek
1.	Koszty działalności operacyjnej	2 383 645	112,2%
	<i>w tym amortyzacja</i>	90 708	4,3%
2.	Przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi	2 124 710	100,0%
3.	Zysk / strata ze sprzedaży	-258 935	-12,2%
4.	Pozostałe koszty operacyjne	87 457	3,7%
5.	Pozostałe przychody operacyjne	390 554	18,4%
	<i>w tym dotacje</i>	81 495	20,9%
6.	Zysk / strata na działalności operacyjnej	44 162	2,5%
7.	Koszty finansowe	39 849	1,7%
8.	Przychody finansowe	42 286	2,0%
9.	Zysk / strata brutto na działalności gospodarczej	46 599	2,8%
10.	Straty nadzwyczajne	2 451	0,1%
11.	Zyski nadzwyczajne	2 069	0,1%
12.	Zysk / strata brutto	46 217	2,8%
13.	Obowiązkowe obciążenia wyniku finansowego	12 794	0,5%
14.	Zysk / strata netto	33 423	2,3%

Tabela 38 Wybrane wskaźniki analizy finansowej ZPCh w latach 1995-2000

Lp.	Pozycje	1995 r.	1996 r.	1997 r.	1998 r.	1999 r.	2000 r.
1.	Płynność bieżąca	1,60	1,50	1,23	1,19	1,23	1,15
2.	Płynność szybka	1,10	1,15	0,78	0,75	0,80	0,80
3.	Płynność natychmiastowa	0,24	0,26	0,17	0,18	0,18	0,14
4.	Ogólne zadłużenie	0,42	0,42	0,53	0,54	0,55	0,55
5.	Rentowność sprzedaży brutto w %	12,32	11,12	9,40	8,00	8,23	3,86
6.	Rentowność sprzedaży netto w %	9,98	8,17	6,93	6,00	6,40	3,13
7.	Zysk netto do aktywów	0,14	0,14	0,11	0,10	0,10	0,04

Tabela 39 Wybrane wskaźniki analizy finansowej w spółdzielniach w latach 1995-2000

Lp.	Pozycje	1995 r.	1996 r.	1997 r.	1998 r.	1999 r.	2000 r.
1.	Płynność bieżąca	1,65	2,39	1,86	1,64	1,64	1,58
2.	Płynność szybka	0,97	1,43	1,15	1,03	1,11	1,11
3.	Płynność natychmiastowa	0,29	0,56	0,48	0,40	0,48	0,44
4.	Ogólne zadłużenie	0,32	0,25	0,31	0,33	0,33	0,35
5.	Rentowność sprzedaży brutto w %	3,77	8,23	6,56	3,88	3,80	2,18
6.	Rentowność sprzedaży netto w %	2,88	6,57	5,29	2,99	3,19	1,57
7.	Zysk netto do aktywów	0,03	0,07	0,06	0,03	0,04	0,02

Tabela 40 Średnie przychody i wynik finansowy według form prawnych (w tys. zł)

Forma prawna	Liczba zakładów	Przychody operacyjne	Wynik finansowy
Spółdzielnia	348	6 105	96
Spółka akcyjna	89	28 837	-138
Spółka cywilna	523	10 946	610
Spółka komandytowa	4	4 839	334
Spółka z o.o.	568	15 801	375
Osoba fizyczna	685	9 885	367
Inna	61	15 792	731
Brak danych	107	---	---
Razem:	2385	13 172	339

Tabela 41 Średnie przychody i wynik finansowy według województw (w tys. zł)

Województwo	Liczba zakładów	Przychody operacyjne	Wynik finansowy
Dolnośląskie	210	11 758	160
Kujawsko-pomorskie	246	11 168	339
lubelskie	49	9 625	325
lubuskie	84	7 822	275
łódzkie	145	7 767	267
Małopolskie	172	15 129	771
Mazowieckie	227	15 512	517

opolskie	25	7 575	-8
Podkarpackie	114	11 047	300
podlaskie	31	8 073	181
Pomorskie	107	11 029	388
śląskie	315	11 463	421
Świętokrzyskie	58	7 501	193
Warmińsko-mazurskie	74	8 690	-84
Wielkopolskie	364	15 649	497
Zachodniopomorskie	57	5 014	104
Brak danych	107	---	---
Razem:	2385	10 301	290

Tabela 42 Definicje wskaźników

Wskaźniki ewidencyjne i kadrowe	Definicje
Współczynnik reprezentacji	liczba zakładów zbadanych / liczba zakładów istniejących w momencie rozpoczęcia badań
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych	liczba osób niepełnosprawnych (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych st. znacznego	liczba niepełnosprawnych st. znacznego (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych st. umiarkowanego	liczba niepełnosprawnych st. umiarkowanego (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych st. lekkiego	liczba niepełnosprawnych st. lekkiego (w osobach lub etatach) / liczba pracowników ogółem (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych kobiet	liczba kobiet niepełnosprawnych zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach) / liczba kobiet ogółem zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach)
Wskaźnik zatrudnienia niepełnosprawnych mężczyzn	liczba mężczyzn niepełnosprawnych zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach) / liczba mężczyzn ogółem zatrudnionych w zakładzie (w osobach lub etatach)
Wskaźniki finansowe	Definicje
Płynność bieżąca I stopnia	majątek obrotowy / zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne
Płynność szybka II stopnia	majątek obrotowy - zapasy / zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne
Płynność natychmiastowa III stopnia	środki pieniężne + papiery wartościowe w obrocie / zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne
Ogólne zadłużenie	zobowiązania krótkoterminowe i fundusze specjalne + zobowiązania długoterminowe / suma aktywów
Rentowność sprzedaży brutto	wynik finansowy brutto / przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi (wyrażone w procentach)
Rentowność sprzedaży netto	wynik finansowy netto / przychody ze sprzedaży i zrównane z nimi (wyrażone w procentach)
Zysk netto do aktywów	zysk netto / aktywa

Literatura

- Raport z badań dotyczących zatrudnienia i sytuacji ekonomicznej w zakładach pracy chronionej w 1999 r., PFRON, Warszawa, 2000 r.
- Sektor zakładów pracy chronionej w latach 1996-1999 (opracowanie na podstawie badań ankietowych), PFRON, Warszawa, 2001 r.

- Osoby niepełnosprawne w Polsce (opracowanie analityczno-tabelaryczne), Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej i Pełnomocnik Rządu do Spraw Osób Niepełnosprawnych, Warszawa, 2000 r.